

Józef Grabowski

System ochrony zdrowia i jego rola w latach 2000-2003 w tworzeniu nowej rzeczywistości bezpieczeństwa zdrowotnego dla chorych i niepełnosprawnych

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis nr 15, 51-57

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lidia Pawelec

Pracownicy szkolnictwa podstawowego w dawnym województwie tarnobrzeskim

1. Dyrektorzy – zasady powoływania

Szkoła stanowi system, na który składają się elementy funkcjonalnie ze sobą powiązane. Rola szkoły jako układu polega na podziale czynności i zadań, które przypadają na jego poszczególne elementy składowe, powiązane ze sobą funkcjonalnie¹. Ażeby tym zadaniom sprostać, dyrektor szkoły powinien stale doskonalić swe umiejętności i dostosowywać je do aktualnych potrzeb. Zmieniają się warunki, powstają nowe problemy dydaktyczne i wychowawcze, wymagające rozwiązań, w czym pomoc może bieżące uzupełnianie własnej wiedzy.

Naukowa organizacja pracy, kultura kierowania, nauka o dobrej robocie, racjonalizacja pracy powinny służyć wypracowaniu skutecznego, demokratycznego stylu kierowania szkołą. Dorobek piśmiennictwa z tego zakresu jest ciągle zbyt skromny, dlatego cenne są inicjatywy zmierzające do upowszechniania dobrych doświadczeń w pracy kadry kierowniczej i stworzenia systematycznych form jej doskonalenia².

Dyrektor pełni różnorakie obowiązki: dydaktyczne, wychowawcze, organizacyjne, opiekuńcze, gospodarcze. Musi on rzetelnie określić i wypełniać zasadnicze cele i zadania szkoły, a także uwzględnić uczestnictwo wszystkich nauczycieli w procesie współdecydowania i kierowania szkołą. Taka polityka z pewnością bardzo korzystnie wpływa na utrzymanie poprawnych stosunków: dyrektor – nauczyciel oraz na powstanie i działanie aktywnych zespołów pracowniczych. Trafny dobór ludzi do pełnienia funkcji kierowniczych to jeden z głównych czynników właściwej organizacji pracy szkoły. Dyrektor szkoły powinien być równocześnie doświadczonym pedagogiem, dobrym instruktorem i przewodnikiem w pracy dydaktyczno –

¹Czesław Banach, *Oświata polska w latach osiemdziesiątych*, Warszawa 1984, s. 84.

² Ibidem, s. 84.

wychowawczej w szkole. W rozwiązywaniu problemów dydaktyczno – wychowawczych powinien mu pomagać jego etatowy zastępca.

Od 1990 roku w polskim systemie oświaty wprowadzono istotną zmianę – mianowicie poszerzono uprawnienia dyrektora szkoły. W praktyce oznaczało to, że dyrektorzy szkół zyskali kompetencje zatrudniania i zwalniania nauczycieli oraz innych pracowników szkoły, przyznawania nagród oraz wymierzania kar porządkowych nauczycielom i innym pracownikom szkoły³.

Do 1991 roku stanowisko dyrektora szkoły, również w województwie tarnobrzeskim, było obsadzane „odgórnie” przez Kuratorium Oświaty, często wbrew oczekiwaniom nauczycieli i rodziców, ale za aprobatą władz politycznych. Nadzór nad kierownikiem szkoły sprawował inspektor.

W szkołach województwa tarnobrzeskiego, podobnie zresztą jak w całym kraju, władze oświatowe szczególnie naciskały na sprawność zarządzania szkołą przez jej dyrektora oraz na organizację procesu dydaktycznego. Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku wprowadziła nowy sposób powoływania dyrektorów szkół poprzez konkursy⁴.

W celu przeprowadzenia konkursów na dyrektorów szkół w województwie tarnobrzeskim organy prowadzące szkołę lub placówkę określały regulamin konkursu, wymagania stawiane kandydatom na dyrektorów oraz powoływały komisję konkursową. Stanowiska dyrektora powierzano na pięć lat szkolnych⁵. Po upływie terminu przypadającego na kadencję dyrektora, organ prowadzący szkołę po zasięgnięciu opinii rady szkoły i rady pedagogicznej często przedłużał piastowanie tego stanowiska na kolejny okres, zgodnie z artykułem 36a ust. 8 ustawy o systemie oświaty⁶.

W latach 1992–1998 w województwie tarnobrzeskim, według danych szacunkowych Kuratorium Oświaty w Tarnobrzegu, z przedłużenia powierzonego stanowiska skorzystało 138 dyrektorów szkół podstawowych (34,7%). Konkursy na dyrektorów szkół wywoływały wielkie emocje w środowisku oświatowym.

³ Ustawa z dnia 7 września 1991 r., Dziennik Ustaw, 96.67.329: ost. zm. 1999.01.01, Dziennik Ustaw, 98.162.126, art. 39, poz. 3, s. 11.

⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania (dalej: DzUMOiW), art. 36a.

⁵ Ibidem, art. 36a, ust. 5.

⁶ Ibidem, art. 36a, ust. 8.

Po roku 1991 obserwowano się zjawisko dążenia do tego, aby stanowiska kierownicze w szkołach podstawowych województwa tarnobrzeskiego sprawowane były przez nauczycieli o wysokich kwalifikacjach zawodowych i zdolnościach organizacyjnych, o dużym doświadczeniu pedagogicznym oraz o odpowiedniej postawie ideowo-politycznej i moralnej. Dobór odpowiednich kandydatów na stanowiska kierownicze w szkolnictwie oraz stabilizacja kadry kierowniczej stały się jednym z głównych zadań samorządów lokalnych, władz oświatowych, związkowych i samych nauczycieli poszczególnych szkół. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 stycznia 1996 roku⁷ w sprawie wymagań stawianych osobie zajmującej stanowisko dyrektora precyzowało warunki, którym powinna ona sprostać. Było to między innymi: wykształcenie wyższe magisterskie z przygotowaniem pedagogicznym, co najmniej pięcioletni staż pracy nauczycielskiej, dobry stan zdrowia.

W szkołach województwa tarnobrzeskiego jednak odstępowano, w pewnych okolicznościach, od posiadania przez kandydata na dyrektora szkoły pełnego wykształcenia wyższego. Czasem po prostu wystarczył odpowiedni staż pracy, zaangażowanie oraz pełne zaufanie i poparcie władz lokalnych, związkowych, nauczycieli i rodziców. O ile w latach 1975–1985 wyższe wykształcenie magisterskie nie było wymaganym warunkiem ubiegania się o stanowisko dyrektora szkoły, zresztą nie tylko w województwie tarnobrzeskim, to po 1985 roku sytuacja zaczęła ulegać zmianie. Zaczęto dążyć do tego, by dyrektor szkoły posiadał tytuł magistra.

Według danych Kuratorium Oświaty w Tarnobrzegu w latach 1985–1995 około 49% dyrektorów szkół podstawowych miało wykształcenie wyższe. W kolejnych dwóch latach 1996–1998 wskaźnik ten wzrósł o prawie 30% i wynosił 75,7%. Pozostałe 24,3% dyrektorów szkół podstawowych województwa tarnobrzeskiego nie legitymowało się wykształceniem wyższym. W większości przypadków byli to dyrektorzy, którym przedłużono kadencję, niekiedy wiekiem zbliżeni do emerytury. Stan wykształcenia dyrektorów szkół podstawowych w ostatnim roku funkcjonowania województwa tarnobrzeskiego przedstawia tabela 1.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 stycznia 1996 roku w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać osoby zajmujące stanowiska dyrektorów, DzUMOiW, 1996, nr 20, poz. 47.

Tab. 1. Wykształcenie dyrektorów szkół podstawowych województwa tarnobrzeskiego w roku szkolnym 1997/98

Wyszczególnienie	Liczba dyrektorów	w tym							
		kobiety				mężczyźni			
		mgr		pozostałe		mgr		pozostałe	
		ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%
miasta i miasta – gminy	56	34	92,0	3	8,0	18	95,0	1	5,0
gminy	277	86	48,0	93	52,0	71	72,0	27	28,0
ogółem	333	120	55,6	96	44,4	89	76,1	28	23,9

Źródło: Szkoły podstawowe i filialne województwa tarnobrzeskiego w roku szkolnym 1997/98, dokumenty nieuporządkowane, Wykaz udostępniony w Kuratorium Oświaty w Tarnobrzegu, ul. Św. Barbary.

Analiza tabeli nr 1 dowodzi, że wśród 333 dyrektorów szkół podstawowych województwa tarnobrzeskiego 209 osób legitymowało się wykształceniem wyższym magisterskim, natomiast 124 dyrektorów takich studiów nie ukończyło.

Ciekawym spostrzeżeniem wydaje się fakt, że większy odsetek mężczyzn posiadał wykształcenie wyższe – 76,1%, zaś wśród kobiet – dyrektorów tylko 55,6%. Wśród dyrektorów w szkołach miejskich tylko 1 mężczyzna (5%) i 3 kobiety (8%) nie miały tytułu magistra. Gorzej sytuacja przedstawiała się w szkołach podstawowych usytuowanych na wsiach, gdzie 93 kobiety (52%) i 27 mężczyzn (28%) piastujących urząd dyrektora, nie ukończyły studiów magisterskich. Prawdopodobnie fakt, iż więcej mężczyzn dyrektorów legitymowało się wykształceniem wyższym, wynika stąd, że kobiety bardziej pochłonięte są obowiązkami rodzinnymi niż dążeniem do kariery zawodowej.

Tab. 2. Dyrektorzy szkół województwa tarnobrzeskiego w roku szkolnym 1997/98

Lp.	Rejon	Liczba szkół		Dyrektorzy			
		podstawowych	filialnych	kobiety		mężczyźni	
				ogółem	%	ogółem	%
1.	Tarnobrzeg	59	15	40	67,8	19	32,2
2.	Sandomierz	59	4	35	60,3	23	39,7
3.	Stalowa Wola	61	23	43	70,5	18	29,5
4.	Janów Lubelski	65	7	34	52,3	31	47,7
5.	Opatów	52	2	37	72,5	14	27,5
6.	Staszów	39	7	27	69,2	12	30,8
Razem		335	58	216	64,9	117	35,1
1.	miasta i gminy - miasta	56	13	37	66,0	19	34,0
2.	gminy	279	45	179	64,6	98	35,4

Źródło: Wykaz udostępniony w Kuratorium Oświaty w Tarnobrzegu, ul. Św. Barbary, dokumenty nieuporządkowane.

W województwie tarnobrzeskim zaobserwowano również różny przedział wiekowy wśród osób pełniących funkcję dyrektora szkoły podstawowej, co przybliży tabela 3.

Tab. 3. Struktura wiekowa dyrektorów szkół podstawowych w województwie tarnobrzeskim w roku szkolnym 1997/98

Wyszczególnienie	Dyrektorzy		Wiek w latach					
			30 - 40		40 - 50		50 i więcej	
	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%
ogółem	333	100,0	86	25,8	182	54,7	65	19,5
miasta i miasta – gminy	56	100,0	16	28,6	33	59,0	7	12,4
gminy	277	100,0	54	19,5	161	58,1	62	22,4

Źródło: Wykaz udostępniony w Kuratorium Oświaty w Tarnobrzegu, dokumenty nieuporządkowane, Tarnobrzeg, ul. Św. Barbary.

Dane zawarte w tabeli 3 dowodzą, że największy wskaźnik dyrektorów szkół podstawowych mieścił się w granicy wiekowej 40 – 50 lat. Byli to ludzie najczęściej z wyższym wykształceniem, ale i z pewnym

stażem pracy, który wpływał na doświadczenie w kierowaniu placówką.

W przeciwieństwie do szkół miejskich w szkołach wiejskich przeważał odsetek dyrektorów w wieku powyżej 50 lat nad dyrektorami w grupie wiekowej 30 – 40 lat.

Na wybór dyrektorów szkół wiejskich pewien wpływ miało również miejsce zamieszkania. Wśród 277 dyrektorów szkół wiejskich aż 221 (79,8%) zamieszkiwało na terenie miejscowości, w której pracowali, bądź w najbliższej okolicy. Było to korzystne ze względu na czas pracy dyrektora. Osoba tzw. „miejscowa” niewątpliwie mogła więcej czasu poświęcić dla szkoły niż dojeżdżająca.

Dyrektorzy wielu szkół podstawowych, zwłaszcza w środowisku wiejskim, uskarżali się na brak wystarczającej ilości pracowników obsługi i administracji ze względu na zbyt niskie nakłady finansowe na oświatę. Skutkiem takiej sytuacji było przejęcie zajęć biurowych przez dyrektora szkoły, a tym samym zwiększenie zakresu czynności. Zmiany, jakie nastąpiły w polskim systemie oświaty po 1990 roku poszerzyły zakres kompetencji dyrektorów, chociażby w możliwości doboru kadry pracowniczej czy rozwiązywaniu stosunku służbowego z nauczycielami, co groziło naruszeniem Karty Nauczyciela.

Musieli oni jednak stawić czoło nowym wymogom, nie tylko w kwestii wykształcenia, ale zwłaszcza w planowaniu pracy dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej. Funkcję i zadania dyrektora szkoły trafnie określił Czesław Banach:

Kierowanie ludźmi to przede wszystkim motywowanie i wyzwalanie ich twórczej inicjatywy. W warunkach oświaty i wychowania obejmuje ono oddziaływanie na pracowników działalności podstawowej i pomocniczej oraz na uczniów i wychowanków. Zmiany w systemie funkcjonowania szkoły powinny zmierzać do tego, by uczynić je pełnosprawną i demokratyczną instytucją społeczną, w której talenty, kwalifikacje i aspiracje nauczycieli uzewnętrzną się również w postawach ich wychowanków. Doskonalenie to powinno odbywać się w klimacie zaufania i optymizmu pedagogicznego, troski o rezultaty pracy szkoły wszystkich jej pracowników i wychowanków⁸.

⁸ Cz. Banach, op. cit., s. 60.

2. Nauczyciele – kwalifikacje, ruch służbowy, doskonalenie, ruch nowatorski

Zaspokojenie potrzeb kadrowych szkolnictwa, modernizacja systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli są przedmiotem stałej troski resortu oświaty i wychowania⁹. Żałować należy, że skończyło się na szumnych deklaracjach.

Zmiany zachodzące w zatrudnieniu nauczycieli wynikają przede wszystkim ze zwolnień, przeniesień, urlopów i nowych przyjęć. Określa się je mianem ruchu zatrudnionych, a w szkolnictwie ruchem służbowym.

W ciągu każdego roku zmieniała się struktura zatrudnienia kadry pedagogicznej w województwie tarnobrzeskim. Problematyka tego zagadnienia jest złożona i rozpatruje się ją pod kątem liczby zatrudnionych nauczycieli, wykształcenia, kwalifikacji, specjalności do kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Brak jest szczegółowych opracowań metodologicznych poświęconych strukturze zatrudnienia nauczycieli w województwie tarnobrzeskim. Dostępne publikacje poruszające te zagadnienia ograniczają się do przedstawienia zebranych danych w formie tabel tematycznych. W ciągu pięciu pierwszych lat istnienia województwa tarnobrzeskiego (1975 – 1980) sytuacja kadrowa w oświacie uległa zmianom.

Malejąca liczba uczniów i zagęszczenie oddziałów wpłynęły na zmniejszenie zapotrzebowania na nauczycieli i ograniczenie ich zatrudnienia, co wpłynęło na to, że w latach 1981 – 1983 wystąpił wysoki niedobór kadr. W związku z zaistniałą sytuacją, która miała miejsce w całym kraju, 26 stycznia 1982 roku Sejm uchwalił Kartę Nauczyciela, precyzującą obowiązki i prawa nauczyciela, chroniącą jego godność osobistą, pozwalającą na stabilizację w zawodzie.

Ważnym punktem było również zagwarantowanie uprawnień w sferze socjalno – bytowej, takich jak: fundusz mieszkaniowy, wyższe uposażenie, płatne prowadzenie dodatkowych zajęć, itp. Dążąc do stabilizacji kadry oświatowej, Ministerstwo Oświaty i Wychowania podjęło działania zmierzające do zapewnienia nauczycielom lepszych warunków pracy, możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych¹⁰.

⁹ Ibidem, s. 46.

¹⁰ Komunikat Biura Prasowego Rządu, „Trybuna Ludu” 1982, nr 244.